

BUXORO
DAYLAT
1950 UNIVERSITETI

ISSN 2181-6833

PEDAGOGIK MAHORAT

3

2019

МУНДАРИЖА

PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA	7
Елена СЕМЕНОВА. Об основаниях развития интеллектуального капитала	7
Муяссар МАҲМУДОВА, Дилноза БЕГМАТОВА. “Касбнинг ёмони йўқ” ақидаси негизига қурилган халқ идроки	10
Азамат ОБИДОВ. Вебинар технологиялари асосида ташкил этилган курсларнинг жорий этилиши ва амалий натижалари	13
Махматмурод ШОМИРЗАЕВ. Миллий каштадўзликда фанлараро спектрал – вариатив компонентларнинг ўзига хос жиҳатлари	17
Gulchehra IZBULLAYEVA. Burhoniddin Rabg’uziy va uning odox-axloq haqidagi qarashlari	21
G’olibjon JUMAQULOV. O’quvchilar intellektual sifatlarini tarbiyalashda geometriya fanini o’qitish texnologiyalari	24
Маждид ИННАЗАРОВ. Олий таълим тизимидаги ёш раҳбар кадрларнинг касбий компетентлик тамойилининг ўзига хослиги	27
Шаҳноза САМИЕВА. Ёшларда ижодкорлик ва креативлик қobiliятларини ривожлантиришнинг муҳим йўналишлари	30
Lutfillo ABDUNAZAROV. Milliy ta’lim tizimida ekologik ma’naviyatli shaxsni tarbiyalash	33
Akbar GULBOYEV. Harakatlar strategiyasi – buyuk kelajagimizning yangi bosqichi	36
Guliyi HABIBOVA. Xalq pedagogikasi - tarbiya manbai	39
Amina RO’ZIQULOVA. O’zbek oilalarida nikoh-oila munosabatlari mustahkamligini ta’minlanishda milliy qadriyatlarining ahamiyati	43
Gulshan Saidnazarova. Bo’lajak mutaxassislarda kasbiy madaniyatni shakllantirish omillari	46
Manzura OCHILOVA. Tasavvuf ta’limotida inson kamoloti	49
Анвар НУСПАТОВ. Бўлажак ўқитувчиларда касбий педагогик маҳоратни шакллантириш	53
Dildora TOSHEVA. Boshlang’ich sinf o’quvchilarini ekologik tarbiyalash zarurati	57
O’lmas QURBONOVA. Zamonaviy ta’lim va modul – kredit tizimi	61
Хусниддин ҲОМИДОВ. Талабаларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш йўналишлари	64
Mavjuda YULDASHEVA. Ta’lim oluvchilarining salomatligini muhofaza qilish va mustahkamlash jarayonini modellashtirish	67
Муниса НАЙИМОВА, Баҳром МАДРИМОВ. Алишер Навоий – мусиқашунос	70
Ойбек ОРТИҚОВ. Мактабда тарих фанини ўқитишнинг самарадорлигини ошириш: муаммо ва ечимлар	72
Уйғун УРИНОВ. Олий таълимда ижтимоий ҳамкорлик доирасида талабанинг касбий кўникма ва малакаларини шакллантириш методикаси	76
Yo’lchi ABDULLAYEV. Ta’limning faol shakl va metodlarini takomillashtirish qonuniyati	80
Хусен САФОЕВ. Жисмоний тарбия ва спорт машғулотларида ўқувчиларнинг баркамоллигини таъминлаш воситалари	83
Улғубек МАМУРОВ. Умумий ўрта таълим мактаблари фаолиятини бошқаришда педагогик максадни белгилаш	86
Абдурафик ВАЛИЕВ. Ёшларни маънавий-ахлоқий тарбиялаш усуллари ва воситалари	92
Абдулазиз САМАДОВ. Ўқувчиларда миллий онгни шакллантиришнинг ўзига хос хусусиятлари	95
Лазиз НУРУЛЛОЕВ. Бўлажак ўқитувчиларни таълим жараёнига технологик ёндашувга тайёрлаш	99
Фурқат ЖУМАЕВ. Оилада китобхонликни шакллантириш воситасида ўсмирлар маънавиятининг ўзига хос хусусиятлари	103
Тоҳир НАЗАРОВ. Тарбиявий омиллар воситасида ҳарбий хизматчи хотин-қизлар касбий фаолияти самарадорлигини ошириш	107
Аслиддин УЗОҚОВ. Талабаларнинг ватанпарварлик кўрсаткичлари даражасининг шаклланганлиги ва ривожланганлигини аниқлаш мезонлари	110
ҒИЙ ВА АДАБИЁТ	115
Таваккал ЧОРИЕВ. Жомий ва Навоий лирикасида доминантали лексемалар ва уларнинг услубий бўёқлари	115
Nigora KAYUMOVA. learner centered approach is an effective method in education	123
Сауле ИШАНОВА. Передача фразеологических единиц в переводе	128
Mahbuba MUNAMMADOVA. Hasanxo’ja Nisoriyning Alisher Navoiy haqida adabiy-tanqidiy qarashlari ..	131

Лазиз НУРУЛЛОЕВ

Бухоро давлат университети
ҳарбий таълим факультети
махсус тайёргарлик
цикл ўқитувчиси

БУЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИ ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИГА ТЕХНОЛОГИК ЁНДАШУВГА ТАЙЁРЛАШ

Мақолада булажак ўқитувчиларни технологик жараёнга тайёрлашда замонавий технологияларни аҳамияти хусусида фикр баён этилган.

Калит сўзлар: ўқитувчи, метод, педагогик технология, таълим жараёни, лойиҳа, таълим мақсади, билим, кўникма, малака.

В статье изложено значение современных технологий в подготовке будущих учителей к технологическому процессу.

Ключевые слова: учитель, метод, педагогические технологии, образовательный процесс, проект, цель образования, знания, навыки, квалификация.

The article describes the importance of modern technologies in the training of future teachers to the technological process.

Key words: teacher, method, pedagogical technologies, educational process, project, purpose of education, knowledge, skills, qualification.

Ижтимоий-иқтисодий ислоҳотлар даврида жамият ҳаётига янгиликларнинг кириб келиши, инсон меҳнатининг такомиллашиши, қулайликка эга бўлиши, янгилини боришига бўлган эҳтиёж таълим соҳасида ҳам бир қатор ўзгаришлар бўлишини тақозо этмоқда. Ҳозирги кунга келиб таълим соҳасида шу давргача эришилган ютуқларни асраб-авайлаган ҳолда маълум стереотиплардан воз кечиш вақти келди. Барча соҳаларда янгилиниш давом этаётган бугунги кунда мутахассисларни етиштириш соҳасига ҳам янгилик киритиш таълим жараёнига янгича, технологик ёндашишни тақозо этмоқда.

Ўзбекистон Республикаси “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури”да “Таълим муассасаларининг моддий-техника ва ахборот базасини мустаҳкамлаш давом эттирилади, ўқув-тарбия жараёни юқори сифатли ўқув адабиётлари ва илгор педагогик технологиялар билан таъминланади”-дейилган [1, 41].

Таълимда илгор педагогик технологияларни қўллаш учун технология тушунчасининг мазмунини чуқур англаш керак. Технология - юнонча сўз бўлиб, «tehn»-маҳорат, санъат, «logos»- тушунча, таълимот маъноларини англатади.

Технология тушунчаси - тайёр маҳсулот олиш учун ишлаб чиқариш жараёнларида қўлланиладиган усул ва методлар мажмуи; шундай усул ва методларни ишлаб чиқувчи ва такомиллаштирувчи фан сифатида таърифланади.

Ишлаб чиқариш жараёнларининг таркибий қисми бўлган амаллар - материалларни қазиб олиш, ташиш, тартибга солиш, саклаш ва бошқалар ҳам технология дейилади. Технологияга ишлаб чиқариш жараёнларини тасвирлаш, уларни бажариш бўйича қўлланмалар, техник қондалар ва талаблар, графиклар ҳам киради.

Демак, технология - бу ишлаб чиқаришнинг маълум бир тармоғида, ишлаб чиқариш жараёнларининг мажмуи, шунингдек, ишлаб чиқариш усуллариининг илмий тавсифланиши демакдир.

Педагогика фани ва амалиётида қўлланилаётган “педагогик технология” атамаси инглизча “an educational technology” сўздан олинган бўлиб, айнан таржимаси “таълим технологияси” деган маънони билдиради.

Ўқув юртига талаба ёки ўқувчи билим олиш учун келади, ўқитувчи эса талабага билим беришдан ташқари, унга билим беришнинг энг қулай, самарали йўларини излаб, таълим жараёнини ташкил этади. Бундай фаолиятни таълим технологияси деб ҳам аташ мумкин. Таълим технологияси ёки педагогик технологияда педагог таълим беришнинг турли йўл, усуллариини ўз фаолиятига жорий этиш билан бирга бу жараённинг натижа беришига ишонч ҳосил қилиши керак. Бу эса, ўз-ўзидан педагогик технология тушунчасига таъриф беришни тақозо этади.

Педагогика фанида педагогик технология тушунчасини таърифлашда ҳали ягона бир фикрга келинмаганлиги бир қанча адабиётларда таъкидлаб ўтилган. Лекин шунга қарамаздан педагогик технология ҳақида бир қатор таърифлар мавжуд.

В.П.Беспалько: «ҳар қандай фаолият ёки технология, ёки санъат бўлиши мумкин. Санъат ичи (интуиция)га, технология эса фанга асосланади. ҳаммаси санъатдан бошланади ва технология билан ва яна қайтадан бошланади» - деган эди [2, 3].

Педагогик технология ҳақида бошқа муаллифларнинг ҳам таърифлари мавжуд.

Мавжуд таърифлар таҳлили педагогик технология усулининг мазмунини аниқлаш ва аниқлаш ҳали поёнига етмаганлигидан далолат беради. Бу масалага оидинлик киритиш учун, аввало, педагогик технологиянинг муҳим белгиларини аниқлаш талаб этилади.

Педагогик адабиётларни урганиш ва таҳлил этиш педагогик технологиянинг муҳим хусуси белгилари қаторида қуйидагиларни кўрсатишга имкон беради:

- таълим жараёнини олдиндан лойиҳалаш ва синфда ўқувчилар билан қайта ишлаб чиқиш;
- тизимли ёндашув асосида талабанинг ўқув-билув фаолиятини тавсифлайдиган таълим жараёнини тузиш;
- таълим мақсади реал, аниқ диагностик бўлиши ва ўқувчининг билим ўзлаштириш сифати объектив баҳолаш;
- таълим жараёнининг тузилиши ва мазмуни яхлитлиги, ўзаро боғлиқ ва бир-бирига ўзаро кўрсата олиши;
- таълим шакллари оптималлаштириш (қулайлаштириш);
- таълим жараёнида техник воситалар ва инсон салоҳиятининг ўзаро таъсирини ҳисобга олиш
- ўқувчиларнинг қузатиладиган, аниқланадиган ҳаракатлари сифатида таълим мақсади қўзлаган эталон асосида оидинлаштириш;
- талабанинг фаоллигига таяниб ўқитиш;
- билимларни ўзлаштириш жараёнида йўл қўйилган хатоларни аниқлаб, тузатиб бориш;
- шакллантирувчи ва жамловчи баҳолаш;
- белгиланган мезонларга биноан тест топшириқларини бажариш;
- таълимнинг режалаштирилган натижасига эришиш кафолатланганлиги;
- таълим самарадорлигининг юқорилиги.

Педагогик технология тушунчасининг мавжуд таърифларини унинг муҳим белги хусусиятларини умумлаштирилган ҳолда баён қилиб бердик. Маълумки, мантиқ фанита кўра, тушунчага илмий таъриф бериш учун мазкур таърифда тур ва жинс тушунчалари уйғунлаштирили таърифланаётган тур тушунчасини жинс тушунчасига қирадиган бошқа хилдаги тушунчалардан фарқ кўрсатувчи муҳим белгилари кўрсатилиши талаб этилади.

ЮНЕСКО томонидан берилган таърифда “педагогик технология” - тур тушунча, “тизимли ме жинс тушунча тарзида ифодаланган. Таърифда педагогик технология ўқитишнинг бошқа усулла фарқини кўрсатувчи айрим белгилари ҳам (таълим шакллари оптималлаштириш, техник воситалар инсон салоҳияти ҳамда уларнинг ўзаро таъсирини инobatга олиш; ўқитиш ва билим ўзлаштиришнинг жараёнларни аниқлаш, яратиш ва қўллаш) кўрсатилган.

Лекин бизнинг фикримизча, ЮНЕСКО таърифида педагогик технологияни таълимнинг ёки усулларидан кескин фарқини яққол кўрсатувчи: “таълим жараёнига тизимли, технологик ёндашув; таълим мақсадларини оидинлаштириш, натижасини кафолатлаш ва объектив баҳолаш”дек муҳим белгиларни аниқлаш, яратиш ва қўллаш) кўрсатилган.

Бизнингча, таърифда жинс тушунчаси сифатида “методлар мажмуи” атамасини ишлатиш мантиқ жихатдан тўғрироқ бўлар эди. Шу мулоҳазалар асосида профессор М.Очилов “педагогик технология тушунчасига қуйидагича таъриф беришни мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаган: “Педагогик технология тизимли, технологик ёндашувлар асосида таълим шакллари қулайлаштириш, натижасини кафолатлаш объектив баҳолаш учун инсон салоҳияти ҳамда техник воситаларнинг ўзаро таъсирини инobatга олиш, таълим мақсадларини оидинлаштириш, ўқитиш ва билим ўзлаштириш жараёнларида қўлланиладиган усул ва методлар мажмуидир” [3]. Бундай усул ва методларни ишлаб чиқиш педагогик технология назарияси ва методикасининг вазифасидир.

Педагогик технологияга Н.Саидрахмедов: “Педагогик технология бу ўқитувчи (тарбиячи) томонидан ўқитиш (тарбия) воситалари ёрдамида ўқувчиларга таълим кўрсатиш ва бу фаолият маҳсули сифатида уларда олдиндан белгилаб олинган шахс сифатларини шакллантириш жараёни”-деган таърифни беради.

Юқоридаги таърифлардан келиб чиқиб, биз ҳам таълим технологияси ҳақида таъриф беришга ҳақ қилдик: “таълим технологияси деганда ўқувчи ёки талабалар қобилияти, имконияти ва эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда таълим шакллари амалга оширишда қўзланган натижага эришишнинг энг қулай усулларини танлаш ва ишлаб чиқиш маҳорати тушунилади”.

Хуллас, педагогик технология – таълим усули, маълум маънода таълим жараёни, воситалари, шакллари методлари мажмуи. Ўқув материалларини танлаш, қайта ишлаб, ўқувчиларнинг кучига, ўзлаштириш хусусиятларига мослаб шакли, ҳажмини ўзгартириш ҳам таълим технологиясига дахлдор. Педагогик

технология таълимнинг объектив қонуниятлари, диагностик мақсадлар асосида ўқув жараёни, таълимнинг мазмуни, методи, воситаларини ишлаб чиқиш ва такомиллаштириш тизимидир.

Педагогик технология учун педагогик амалиёт жараёнини белгилаш ва тасвирлаш; ўқувчи ёки талаба келгуси фаолиятида дуч келадиган вазифаларни олдиндан аниқлаш; ўқитишнинг ҳар бир босқичида таълимнинг мазмуни (ўқув режаси, ўқув элементлари, уларнинг мантикий таркиби, ўқув дастурлари, дарсликлар)ни белгилаш; ўқув юкмаси боланинг кучига мослик даражасини ва талабанинг ўзлаштириш тезлигини аниқлаш; таълим-тарбиянинг шакллари ва воситалари (ўқув қўлланмалари, таълимнинг техник воситалари)ни тайёрлаш; ўқув жараёнининг мотив компонентини рўёбга чиқариш мақсадида предметнинг мазмунига киритиш учун қўшимча равишда вазиятли матнлар, тестлар тайёрлаш; шахсда шакллантириш назарда тутилган касбий сифатлар ва маънавий фазилатларни ўзлаштиришга йўналтирилган машқлар тизимини ишлаб чиқиш; таълимнинг натижаси ва ўзлаштириш даражаси, сифатини баҳолаш мезонларига мос равишда талабанинг билим ва малакаларини эгаллаш сифатини объектив баҳолаш учун тест (назорат) вазифаларини тайёрлаш; дарсда ва дарсдан ташқари ўқувчига бериладиган вазифаларни режалаштириш, мустақил машғулотларнинг таркиби ва мазмунини аниқлаш кабилар ҳам педагогик технологиянинг вазифалари ҳисобланади.

Педагогик технологиянинг фан сифатидаги вазифаси таълим-тарбия амалиётида энг самарали ва тежамли ўқув жараёнини, шахсни касб эгаси сифатида шакллантирувчи педагогик, психологик қонуниятларни аниқлаш, шунингдек, фалсафа, социология, физиология, математика, кибернетика, информатика ва бошқа фанларнинг қонуниятларидан фойдаланиш йўллари аниқлашдан иборат.

Педагогик технология назарияси ва амалиёти қуйидаги қонуният ва принципларга таянади:

- таълим жараёнининг тузилиши ва мазмуни жиҳатидан яхлитлиги, бирлиги;
- таълим жараёнини оптималлаштириш: қулай шароит яратиш, оз вақт, кам куч сарфлаб, юқори натижага эришиш;
- замонавийлик: педагогик амалиётга илмий асосланган дидактик янгиликларни, янги тартиб-қоидаларни жорий этиш, таълим мазмунини узлуксиз янгилаб, замонавийлаштириб бориш;
- илмийлик: таълимда янги шакл ва воситалар, фаол методлар, дидактик материалларни қўллаш, узлуксиз изланиш, тадқиқот;
- талаба ва ўқитувчи фаолиятини оқилона уюштириш: ўқитувчи таълим мақсадини, мазмунини пухта билиши, таълим усуллари ва техник воситаларни яхши эгаллаган бўлиши; ўқувчининг манфаатдорлиги, қизиқиши ва интилувчанлиги;
- педагогик жараёни жадаллаштириш: ахборот технологияси ва техник воситалардан фойдаланиш самарадорлигини оширувчи дидактик материалларни ишлаб чиқиш ва кенг қўллаш;
- ўқув жараёни учун зарур моддий-техник базани яратиш;
- педагогик жараён натижаларини ҳолисона ва объектив баҳолаш: тест усули, рейтинг тизими, талабанинг билим ва кўникмаларни эгаллаш жараёнини назорат қилиш, баҳолашни автоматлаштириш;
- таълимнинг табиатга мослиги;
- таълимнинг жамиятга мослашуви ва бошқалар.

Педагогик технология усули тизимли, технологик ёндашувларга асосланади. Педагогик тизим – педагогик технологиянинг асоси, замини ҳисобланади.

Таълим-тарбиянинг мақсади объектив характерга эга. У ҳар бир жамиятнинг моддий-маънавий эҳтиёжларидан ҳосил бўлади, ижтимоий буюртма сифатида давлатнинг таълим соҳасидаги меъёрий ҳужжатларида умумий тарзда ифодаланади. Таълим-тарбиянинг мақсади тизим ҳосил қилувчилик хусусиятига эга. Педагогик тизимнинг барча қисмлари таълимнинг мақсадига боғлиқ ва уни рўёбга чиқаришга хизмат қилади. Шахсни, мутахассисни шакллантириш мақсади таълимнинг мазмуни (ўқув режаси, ўқув дастури, дарсликлар)ни белгилайди.

Педагогик тизим дидактик вазифа ва таълим технологиясини ўз ичига олади. Таълимнинг мақсади ва мазмуни – дидактик вазифа; дидактик жараён, ўқитувчи ва техник воситалар, таълим шакллари усуллари - таълим технологиясига киради. Педагогик амалиётда дидактик вазифани таълим технологияси ёрдамида ўқувчи, талаба ўзлаштириб олади.

Педагогик технологиянинг моҳияти шундан иборатки, у, биринчидан, таълим жараёнини олдиндан лойиҳалаш ва сўнгра синфда, аудиторияда ўқувчилар билан бирга лойиҳани қайта ишлаб чиқишни назарда тутди. Иккинчидан, анъанавий педагогикада методик ишланмалар ўқитувчи дарс ўтиши учун тузилса, педагогик технология – ўқувчини ўқув-билув фаолиятининг шакллари ва мазмунини тасвирлайдиган таълим жараёни лойиҳасини ишлаб чиқишни тақлиф этади.

Учинчидан, педагогик технологиянинг муҳим белгиси – мақсад ҳосил қилиш жараёнидир. Анъанавий педагогикада “педагогик мақсад” масаласига назарий-теориялар ҳам, амалиётчилар ҳам кам эътибор берганлар, мақсад – методик адабиётларда ҳам ноаниқ ифодаланиб, унга эришиш даражаси ҳам субъектив баҳоланган.

Педагогик технологияда педагогик мақсадни аниқлаш асосий муаммо бўлиб, мақсадни диагностик ифодалаш, билим ўзлаштириш сифатини объектив баҳолашни назарда тутилади.

3, 2019 PEDAGOGIK MAHORAT*ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО*PEDAGOGICAL SKILL

Ниҳоят туртинчидан, таълим жараёни тузилиши ва мазмуни жиҳатидан яхлитлиги -- педагогик технологияни ишлаб чиқиш ва амалга оширишнинг муҳим принципи ҳисобланади. Яхлитлик принципи, шунингдек, таълимнинг ҳар бир тури бўйича бўлажак педагогик тизимнинг лойиҳасини ишлаб чиқаётганда унинг барча элементлари (чорак, семестер, ўқув йили давомида ҳам, шунингдек, бутун таълим даврида ҳам) ўзаро алоқадорликда бўлишига эришиш зарур.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” \ Баркамол авлод–Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. Тошкент, 1997.
2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогических технологий.-М. ,1997
3. Очиллов М. Муаллим – қалб меъмори. Т.: Ўқитувчи, 2001. – 430 б.
4. Сайидахмедов Н. Педагогик маҳорат ва педагогик технология. –Т.: ЎзМУ, 2003.- 66 б.